

„PSALMI” SAU DESPRE UTOPIE CA FILTRU DE PARTICULE

Autor: Georgiana Ciornohac | 15 ianuarie 2024

În timp ce epifanicul și polifonicul *Kaddish* primește de Ziua Culturii Naționale premiul *Cartea de poezie a anului 2023*, este, poate, o încăpățânare personală să vorbesc despre *Psalmi*, deja un clasic atât de necesar, volum care îl relevă pe poetul Radu Vancu în ipostaza de psalmist (post)postmodern. Ezitarea unei încadrări de periodizare estetică este, sper eu, de înțeles, deși înclin spre a proclama oficios dominantă metamodernistă. Volumul se situează în continuarea psalmilor biblici și ai celor arghezieni, păstrând de la primii raportarea la divinitate ca mecanism intrinsec uman și de la cei din urmă atitudinea de revoltă justificată prin ipostaza creatorului care, paradoxal, având conștiința binelui și a răului, nu doar că își permite, dar se simte dator să tragă divinitatea la răspundere pentru imperfecțiunea creației sale.

Cruzimea unor imagini (precum fumul crematoriilor din lagăre care pentru Dumnezeu nu este cu nimic diferit de fumul grătarelor) este necesară pentru conturarea etosului psalmodic care încearcă să ofere prin discurs un diagnostic. Omnipotența divinității este ironizată, căci Marele Anonim este și un Mare Ignorant („& și n-ai dat niciun semn că ți-a păsat”) în fața atrocităților pe care iremediabil le-a permis. Ignoranța pare a fi uneori mutuală, jucată într-un *mise-en-abyme* (procedeu de altfel preferat de Vancu în acest volum):

„Probabil că și Tu zbori peste mine
cum am zburat eu peste Germania-
& nu vezi niciun semn de la mine
cum nici eu n-am văzut de la Tine”.

Paralelismul om-Dumnezeu va reveni constant în volum, în mod vădit nostalgic și ironic:

„Meștere, uneori îmi spun că ai trecut întâmplător prin

istoria lumii pe care ai făcut-o,

Cum trecem noi întâmplător prin poemele pe care le scriem”.

Adresările sunt ironice și metonimice. Dumnezeu este „meșter al miezului de pepene”, „meștere al fulgului de zăpadă”, „meștere necruțator de blând”, „meștere al degețelilor de copii”. Ironic este și faptul că cele mai banale aspecte ale vieții cotidiene îl duc cumva pe psalmist la ideea de Dumnezeu:

„Toate creierele noastre se văd

ca firmiturile de mămăligă

căzute dintr-o Gură care ne mânâncă & râde isteric”.

Dumnezeu, tiranic prin ignoranță și tăcere, este scandat, așa cum scandezi împotriva unui partid pe care îl vrei scos de la putere: „#TevedemșipeTine”. Dumnezeu este insensibil și la trauma transgenerațională, semn al unei ignoranțe antrenate, susținute.

Utopia este jucată și dejucată în repetate rânduri. Adresările și interogațiile profund retorice fac ele însele parte dintr-un proiect utopic în care Dumnezeu există, astfel cum omul este parte a proiectului utopic divin („Eu am fost/utopia ta”). De cele mai multe ori, utopia este și nu este inima, utopia este proiecția antonimică a inimii care în sine devine organul divin mai presus decât paradisul însuși („Utopia mea a fost inima ta./Utopia ta, ceva mai modestă, a fost paradisul.”). Ignoranța divină este dublată de neglijență divină, iar atitudinea ironică, bizar înduioșătoare, cere de cele mai multe ori nimic altceva decât dreptate („Fie îți iei palmele de pe urechi, fie ne lași să ne aducem/câinii și pisicile în paradisul tău de inimă rea.”). În mod contrar episodului căderii lui Lucifer (sau al căderii lui Dan din Paradis), identificarea nu duce la cădere, ci la împuternicire, *empowering*:

„Sunt ca tine...

Și numai gândul ăsta ar trebui să te facă să te uiți

înnebunit de teroare în sus - și să vezi sacul de

plastic bine legat la gură”.

Utopia supremă rămâne însă ideea de îndumnezeire, așa cum a fost ea promisă de Fiul Omului: „Utopia mea a fost ca inima mea să fie inima ta/ Atâta tot.”

Psalmistul Vancu militează pentru un Dumnezeu activist, dar care în mod contrar se

arată insensibil la protestele sociale ale omului:

„Dar când 300.000 de lanterne
s-au aprins sub Tine în Piață
& ai văzut lumina aia așa de
familiară, nu-mi spune că nu
Ți s-a rupt și Ție ceva...”.

Răspunsul umanității nu poate fi decât un strigăt, întocmai ca cel din pictura expresionistă a lui Munch, care transformă umanitatea în statut reactiv al unui *clash* psihologic la teroarea totalitarismului: „Dacă într-adevăr oamenii ar fi vii, ar trebui să urle fără/oprire câteva ore pe zi.”.

Ca în orice utopie, însă, distopia este inevitabilă, iar inima nu este departe de a deveni un dictator (căci „utopia inimii este inima însăși”). Inima, alături de Dumnezeu, este cea care permite atât terorare, cât și frumusețe. Din capilarele sale, ea poate face o „topografie a terorii”, iar prin „mușchiulețul ei totalitar” să transforme corpul într-un stat militarizat totalitar. Inima devine un centru universal-divin, ea este sediu de vicii, memorie hard-disk a vârstelor, paradis portabil și jucărie a groazei divine. De multe ori, inima ca utopie este o resemantizare a ideii de mântuire („Utopia ta personală a fost inima mea”), iar promisiunea îndumnezeirii este strâns legată de inimă:

„-De ce nu îmi înveți inima să meargă pe ape?

(...)

De ce nu mori pentru ea?”.

Dilema dihotomiei bine-rău este resemantizată în dilema frumusețe-hidoșenie (înțeleasă strict în sens moral). Lui Dumnezeu, ca și poeziei de altfel, îi poate fi reproșată frumusețea, căci ea devine criteriul care arată că se poate și *altfel*. Că răul nu este norma. Desigur, gândul dus mai departe nu poate decât să ajungă la om: „cu ce drept poate specia asta capabilă de atâta/rău să resimtă atâta frumusețe?”. Spiritul profund retoric al psalmistului nu este descurajat în niciun moment de tăcerea divină, deși tristețea și dezamăgirea prevalează în toți psalmii:

„Și cred că știi cum e să scrii scrisori

la care nu ți se răspunde. Și la care te prefaci că
nu ții să ți se răspundă”.

Motivația încăpățânării psalmistului este una de natură domestică, nobilă în altruismul ei:

„Țineam să-ți scriu cum îi scrii unui
prieten pe care-l știi singur
& te simți cumva vinovat de singurătatea lui”.

În acest context, familiaritatea față de Dumnezeu este asumată fără ezitare („În fine, suntem amândoi două *drama queen...*”).

Statutul frumuseții este pus în relație cu „rezistența materialelor”, sugerând că pentru a ajunge la ea omul trebuie să fie rezistent (opac chiar) la grozăviile, intemperiiile, dramele, catastrofele lumii, create de divinitate. În consecință, copiii, prin înclinația lor naturală spre mirare, admirație și bucurie, par a fi făcuți dintr-un material mai rezistent, pentru care Dumnezeu nu se face răspunzător („Dacă îngerii au făcut asta pe la/spatele tău, atunci bravo lor”). De aceea, „utopia mea a fost să fiu ca inima ta” se traduce în nesfârșită nesimțire diafană, în puterea de a crea lumi și de a-și băga „picioarele în ele la fel de diafan & atotputernic/& nesfârșit de blând”, mai exact puterea de a crea lumi ilogice și absurde, confuze și exorbitante („Să inventez mame cu ochi de o puritate care sfâșie ochii/ & mame care-șiucid copiii în closet”).

De multe ori, psalmistul creează paralelisme între viața sa consumată în plin (post)postmodernism și episoadele biblice, astfel că evenimentele domestice își găsesc (involuntar) referențe biblice („ne purtăm toți peste miezul înghețat de pepene/hămesiți cum Te porți Tu peste apele înghețate”). Pe lângă tema relației om-Dumnezeu, treimea este completată de tema creației (sau mai exact a literaturii, a poeziei). Psalmistul lui Vancu suferă de anxietatea postmodernă că toate au fost scrise, o reiterare a *vanitas vanitatum et omnia vanitas*: „toate s-au scris- & nimic n-a contat”. De asemenea, transformă literatura într-un alter-ego al umanității: „Dacă într-adevăr cărțile ar fi vii, paginile astea ar trebui să/ urle fără încetare”. Tot literatura se suprapune uneori divinității, așa că psalmistul trebuie să renunțe la ea, așa cum renunță periodic la Dumnezeu („De două luni încioace nu citesc poezie./ Ceva necruțător de blând sfârtecă mereu în ea”).

În final, poezia (pseudo)psalmică a lui Vancu este o pendulare între automatismul moștenit al raportării la divinitate și încercarea de a explica o absență, transformând

moartea nietzscheeană a lui Dumnezeu în sinuciderea lui Dumnezeu („Utopia mea a fost să te arunci și tu de pe scăunel./Și te-ai aruncat”). Metamodern?

Imagine: Unsplash